

UN ISTORIOGRAF SĂLĂJEAN AL LUI MIHAI VITEAZUL: GRAȚIAN C. MĂRCUŞ

DĂNUȚ POP și CĂLIN SABOU

Grațian C. Mărcuș a fost unul dintre cei mai reprezentativi intelectuali ai Sălajului, știind să-și păstreze verticalitatea și crezul în valorile istoriei acestei zone, considerată multă vreme o pată albă pe harta spiritualității românești. *“Până la moarte (26 august 1984, n.n.), el a fost adversar neîmpăcat al Uitării - aliată inseparabilă și, uneori, nedreaptă, a Timpului, încercând și, de cele mai multe ori, reușind să mențină trează memoria colectivă”¹.*

S-a născut la 26 decembrie 1902, într-o veche familie de țărani mijlocași din comuna Mal, comitatul Sălaj. Părintii, Vasile Mărcuș și Maria, născută Bonțe, au murit pe când Grațian Crăciun era încă mic, în 1906 tatăl și în 1907 mama. De aceea, a fost crescut și educat, cu mari eforturi, în familia unei mătuși, Emilia Pop, născută Mărcuș, din Șimleu Silvaniei, o familie cu vechi tradiții în lupta pentru afirmarea neamului românesc din Transilvania.

A urmat cursurile școlii primare din Șimleu Silvaniei, centrul politico-cultural al românilor sălăjeni înainte de Marea Unire din 1918, pe care le-a absolvit în anul 1912. S-a înscris la Liceul călugărilor minoriți din aceeași localitate și a fost remarcat an de an pentru bunele rezultate obținute în activitatea școlară. Studiile liceale le încheie, prin susținerea examenului de maturitate, în cadrul Liceului Teoretic din Dej, în anul 1920.

Grațian C. Mărcuș a urmat studiile superioare la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, la secția Industrială, obținând licență la 1 iulie 1924. Devine apoi, în urma examenelor, expert în materie de verificări contabile (1928)². Pentru a se întreține pe durata studiilor universitare a lucrat la diverse bănci (*Silvania* Șimleu Silvaniei și a.), instituții (*Facultatea de Agronomie* Cluj și a.) și întreprinderi (*Industria Sârmei* Cluj). A fost pe rând, funcționar, ajutor contabil, contabil.

¹ C. Grad, D.E. Goron, *Între istorie și uitare. Grațian C. Mărcuș (1902-1984)*, în *Gazeta de Duminică*, serie nouă, I, nr. 8, 2-8 septembrie 1994, p. 4

² xxx, *Camera de Comerț și Industrie a județului Sălaj. Schiță monografică*, Zalău, 2000, p. 60

După obținerea licenței a ocupat, din nou, posturi de contabil, revizor, controlor sau funcționar economic la o serie de bănci, asociații, instituții și tipografii. O experiență care i-a fost de un real folos în îndeplinirea funcțiilor de mare răspundere pe care le va ocupa mai târziu. A devenit, la 22 august 1936, secretar al Camerei de Comerț și Industrie din Zalău, Cameră înființată prin Decretul Regal nr. 1375 din 11 iunie 1936³. Fiind un bun cunoșător al chestiunilor economice și a tuturor ramurilor de comerț, domenii în care avea vaste cunoștințe, a ocupat această funcție până la 30 august 1940, când, datorită Dictatului de la Viena, s-a refugiat la Deva. În refugiu ocupă aceeași funcție, în cadrul Camerelor de Comerț și Industrie Deva (1 septembrie 1940-1 octombrie 1941), Cetatea Albă (1 octombrie 1941-1 aprilie 1944) și Alba Iulia (1 aprilie 1944-1 iulie 1945). Revine, după război, la Zalău și conduce din nou, între 1 iulie 1945 și 6 noiembrie 1948, Camera de Comerț și Industrie a județului Sălaj. A fost și un apreciat profesor al Liceului Comercial din Zalău (1 octombrie 1947-30 septembrie 1948) sau al Școlii Tehnice de Administrație Economică Zalău (1 octombrie 1948-30 august 1949), fiind una dintre personalitățile sălăjene cu mari merite în reînființarea învățământului economic sălăjean.

Marginalizat de exponentii *“noului regim popular-democratic”*, la 9 iunie 1950 a fost *“ridicat pentru a lucra la Canalul Dunărea-Marea Neagră”*, de unde a fost eliberat abia la 29 februarie 1953⁴. Până la pensionare a fost trimis la *“munca de jos”*, fiind din nou, contabil, planificator, muncitor sezonier sau zilier la o seamă de instituții economice sălăjene. Cum singur recunoaște, a lucrat *“toată viața exclusiv ca salariat”*⁵.

Dar Grățian C. Mărcuș nu a fost doar un foarte bun profesionist în domeniul economic. El a dezvoltat, încă din timpul studenției, o bogată activitate publicistică, colaborând la mai multe publicații: *Gazeta de Duminecă* (Şimleu Silvaniei), *Unirea Poporului* (Blaj), *Foaia noastră și Buletinul Camerei de Comerț și Industrie* (Cluj). După terminarea studiilor universitare această bogată activitate este continuată, Grățian C. Mărcuș publicând studii, însemnări, recenzii, note și articole pe diverse teme în *Patria*, *Tribuna* (Cluj), *Curentul*, *Universul*, *Albina*, *Ecou* (București), *Democratul* (Carei), *Graiul Sălajului*, *Năzuința* (Zalău), etc.

Între anii 1936-1938 Grățian C. Mărcuș a fost redactorul săptămânalului de cultură editat de Despărțământul Sălaj al ASTREI: *Gazeta Sălajului*. De altfel, Grățian C. Mărcuș era membru pe viață al ASTRA din 7 decembrie 1929⁶ și s-a ocupat îndeaproape de problemele asociației. A publicat studiul intitulat *“Reorganizarea Asociației Transilvane. Principii pentru statutele noi”*, la Cluj, în 1929 și a încercat, în anul 1938, să realizeze o monografie a acestei instituții culturale al cărei președinte,

³ Ibidem, p. 26

⁴ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sălaj (în continuare D.J.A.N. Sălaj), Fond Colecția personală Grățian C. Mărcuș, Dosar 2

⁵ Ibidem

⁶ Ibidem, Dosar 1

în județul Sălaj, devine după 1945. La 25 august 1940, în colaborare cu Leontin Ghergariu, va contribui la editarea singurului număr din revista regională de cultură *Tara Silvaniei* (tiraj 1500 exemplare). A fost membru al Sindicatului presei românilor din Ardeal și Banat⁷. De asemenea, a desfășurat o intensă activitate pe tărâm cultural. Astfel, în calitate de conducător al secției de editură a Tipografiei "Krafft et Drophleff" din Sibiu, s-a ocupat de editarea *Tiganiadei* (5000 exemplare) a lui Ion Budai Deleanu și a nuvelei *Varlam și Ioasaf* a lui Mihail Sadoveanu⁸.

Cum singur recunoaște, avea o pasiune "constantă față de problemele variate, istorice și economice, privind orașul și raionul Zălau, preocupare îndeobște cunoscută și apreciată, spre dovedirea căreia este suficient să amintesc că am fost admis ca colaborator la confațuirea muzeografilor din Transilvania, ce a avut loc la Zălau, la 31 oct. - 3 nov. 1956"⁹. Într-adevăr, investigațiile sale istorice au dus la lămurirea unor controversate, până atunci, fapte și evenimente istorice petrecute în Sălaj, Grațian C. Mărcuș interpretându-le cu competența unui adevărat istoriograf. A scris despre Zălau și tulburătoarea lui istorie și, până la sfârșitul vieții, a scris pentru a face cunoscute faptele înălțătoare ale unor iluștri înaintași, care și-au purtat pașii și gândurile prin aceste locuri binecuvântate ale pământului românesc: Gheorghe Șincai - unul dintre întemeietorii învățământului sălăjean, Simion Bărnăuțiu - conducător al revoluției de la 1848-1849, George Pop de Băsești și Iuliu Maniu - cu roluri atât de însemnate în procesul făuririi României Mari. De la acești mentorii ai spiritualității românești, Grațian C. Mărcuș a moștenit perseverența și competența în lupta pentru izbândea adevărului istoric.

A ținut sute de prelegeri și expuneri pe teme istorice, a purtat o bogată corespondență cu marii istorici ai vremii și a fost membru activ al Societății de Științe Istorice, Filiala Sălaj, numele său înscrivindu-se în galeria celor căturari sălăjeni care s-au străduit să pună în valoare moștenirea culturală sălăjeană.

Dar Grațian C. Mărcuș a fost, cu deosebire, un competent istoriograf al lui Mihai Viteazul. Aportul său la cunoașterea în profunzime a faptelor de arme ale primului unificator de țară este, incontestabil, unul foarte valoros. Piatra de temelie o constituie, fără îndoială, studiul publicat în anul 1971 în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie", Cluj-Napoca. Lucrarea intitulată: "Date noi cu privire la unele evenimente din ultimele zile ale domniei lui Mihai Viteazul"¹⁰ este bine cunoscută în mediul istoriografic românesc și s-a bucurat de aprecieri de genul: "Vă felicit pentru studiul dumneavoastră întocmit pe baza unor date inedite" sau "Studiul dumneavoastră despre Mihai Viteazul are date interesante, necunoscute, valoroase"¹¹ apartinând profesorului de istorie din Arad, Kovách Géza.

⁷ xxx, Camera de Comerț..., p. 6

⁸ Ibidem

⁹ D.J.A.N. Sălaj, Fond Colecția personală Grațian C. Mărcuș, Dosar 2

¹⁰ G.C. Mărcuș, *Date noi cu privire la unele evenimente din ultimele zile ale domniei lui Mihai Viteazul*, în A. I. I. A. Cluj Napoca, XIV, 1971, p. 45-53

¹¹ G.C. Mărcuș, *Mihai Viteazul la Zalău*, în *Năzuința* ,V, nr. 259, din 29 iulie 1972, p. 2

Fără să insistăm asupra conținutului acestei lucrări, definitorie pentru activitatea de istoriograf a lui Grațian C. Mărcuș, vom aminti doar principalele coordonate care au stat la baza întregii sale activități publicistice legate de personalitatea și importanța istorică a lui Mihai Viteazul și care se regăsesc în acest studiu, rezultat în urma unor asidue cercetări, atât de natură istorică cât și geografică.

Grațian C. Mărcuș a urmărit, după spusele sale, următoarele obiective:

- să lămurească, precis și în mod definitiv, *locul* unde s-a desfășurat bătălia de la Guruslău;
- să lămurească, în mod exact și cu caracter definitiv, incertitudinile privind *data* când a avut loc această bătălie;
- să stabilească o *cronologie* a evenimentelor ce au urmat acestei bătălii și cât timp a stat Mihai Viteazul la Zalău;
- să lămurească *evenimentele* ce s-au petrecut după bătălia de Guruslău, legate de Sigismund Báthory;
- să analizeze semnificația adevărată și completă a ridicării "steagului mare" la Cluj, după cum relata cronicarul Szamosközy¹².

Fixarea acestor obiective îndrăznețe s-a petrecut după câțiva ani buni de cercetări, căutări și parcurgerea unor itinerarii turistice. Am ales acest mod de prezentare a operei istoriografice al lui Grațian C. Mărcuș - de prezentare a studiului de bază și apoi raportarea celorlalte la obiectivele propuse în el - întrucât criteriul cronologic al aparițiilor studiilor și articolelor sale nu corespunde obiectivului pe care ni l-am propus în această cercetare și nu oferă o imagine clară, de ansamblu, asupra realizărilor lui Grațian C. Mărcuș, deoarece articolele și studiile sale sunt marcate de reveniri, completări și reinterpretări.

Trebuie să precizăm, încă de începutul analizării locului ocupat de Grațian C. Mărcuș în sfera istoriografilor lui Mihai Viteazul, că baza descoperirilor sale inedite îl constituie un document depistat de el în anul 1967, cu ocazia unei expoziții documentare privitoare la Mihai Viteazul, organizată la Arhivele Statului Cluj. Am dorit să prezintăm, încă de la început, ideile principale ce reies din conținutul acestuia, întrucât raportările la el se întâlnesc pretutindeni în studiile și articolele lui Grațian C. Mărcuș.

Este vorba despre o scrisoare scrisă de Nicolaus Farkas din Cluj, destinată judeului primar al Bistriței - Ioannes Budaki. Scrisoarea este scrisă în limba maghiară, cu adresa în limba latină, conform protocolului diplomatic de atunci și este datată 3 august 1601. În scrisoare se arată că Mihai Viteazul "alaltăieri a părăsit Supururile și ieri după cum se vorbește ar fi sosit la Sărmășag...iar Sigismund s-ar fi aflat la Vârsol" ¹³. Deasemenea, scrisoarea relata și distanța dintre cele două armate însă documentul, fiind deteriorat, nu a putut fi descifrat în întregime.

¹² D.J.A.N. Sălaj, Colecția personală Grațian C. Mărcuș, Dosar 22

¹³ D.J.A.N. Cluj, Fond Primăria orașului Bistrița, Dosar nr. 219/1601

Referitor la primul obiectiv pe care și l-a propus Grațian C. Mărcuș, începuturile datează din anul 1966, când lansează în revista "Lumea" din București, întrebarea "Care Guruslău ?": "Istoriografii noștri nu s-au pus nici astăzi de acord dacă bătălia s-a dat în satul Guruslău din comuna Hereclean, pe valea Zalăului... sau în comuna Someș Guruslău, de pe valea Someșului..."¹⁴. Cele două ipoteze relatate de Grațian Mărcuș aveau, fiecare, susținători importanți. În sprijinul primei variante erau, printre alții, Nicolae Iorga și sălăjeanul Leontin Ghergariu. Cea de-a doua variantă apare în lucrarea lui Dumitru Almaș - "Mihai Vodă Viteazul"¹⁵, ce vede lumina tiparului în anul 1966, la București. Tot în revista "Lumea" din anul următor, cu articolul "Ghid turistic și adevărul istoric"¹⁶, Grațian C. Mărcuș își precizează punctul de vedere asupra acestui aspect, provocat fiind de apariția ghidului turistic *România*, în care, pe o hartă anexată lucrării, locul bătăliei este desemnat ca fiind localitatea Someș-Guruslău. Cercetările făcute îl determină pe Grațian C. Mărcuș să afirme că locul bătăliei este Guruslău, satul situat pe valea Zalăului, la 12 km. de orașul cu același nume, pe aceeași vale întâlnindu-se și toponimele: *Gorunul lui Mihai*¹⁷ (Sighetul Silvaniei), *Dealul lui Mihai*¹⁸ (Guruslău) și *Podul lui Mihai*¹⁹ (Zalău), toponime asupra semnificației cărora vom reveni pe parcursul lucrării noastre.

În același an 1966, în revista "Contemporanul", Grațian C. Mărcuș se simte obligat să facă "O precizare istorică"²⁰. Articolul purtând acest nume face referire la locul de "hodină" al oastei lui Mihai Viteazul, respectiv *Gorunul lui Mihai*. Dilema lui Grațian C. Mărcuș privitoare la acest subiect, pornește de la textul gravat pe plăcuța comemorativă aşezată la 5 iunie 1966 pe acest gorun și care are următorul text : "In amintirea luptei poporului român pentru independență sub conducerea lui Mihai Vodă Viteazul - în vara anului 1601 Mihai Vodă Viteazul a poposit sub acest gorun, împreună cu oastea sa, după victoria de la Guruslău" și este legată de stabilirea momentului când s-a odihnit Mihai sub acest gorun, înainte sau după bătălie. Mergând pe firul legendei și al mentalității tărănești conform căreia după o faptă măreată și obositoare *hodina* cade bine, ar rezulta că acest respiro s-a petrecut după bătălie. Cercetările întreprinse de Grațian C. Mărcuș infirmă acest fapt în mod evident. Conform cercetărilor sale, direcția de deplasare a lui Mihai Viteazul și a generalului Basta, aliați în această luptă, era dinspre nord spre sud, respectiv de la Tășnad spre Zalău și Poarta Meseșană, spre a intra prin această trecătoare în Transilvania. Sigismund, încercând să opreasca această înaintare, a provocat bătălia de la Guruslău, localitate situată la 12 km. nord de Zalău. Luând în calcul faptul că *Gorunul lui*

¹⁴ G.C. Mărcuș, *Care Guruslău?*, în Lumea, București, nr. 30 din 21 iul. 1966

¹⁵ D-tru Almaș, *Mihai Vodă Viteazul*, Editura Științifică, București, 1966

¹⁶ G.C. Mărcuș, *Ghidul turistic și adevărul istoric*, în Lumea, București, nr. 39 din 29 sept. 1967

¹⁷ Idem, *Gorunul lui Mihai*, în Năzuința, Zalău, II, nr. 79 din 19 iul. 1969

¹⁸ Idem, *Dealul lui Mihai*, în Năzuința, Zalău, II, nr. 88 din 13 sept. 1969

¹⁹ Idem, *Podul lui Mihai Viteazul la Zalău*, în Zalăul pe trepte istoriei, Zalău, 1975, p. 20-25

²⁰ Idem, *O precizare istorică*, în Contemporanul, București, nr. 32 din 12 aug. 1966

Mihai este situat la 22 km. nord de Zalău, Grațian C. Mărcuș a ajuns la concluzia că "...dacă ar fi să acceptăm textul gravat pe tablă ar fi însemnat că după victoria de la Guruslău, Mihai Vodă Viteazul și cu oastea sa ar fi făcut vreo 10 km. cale întoarsă ca să poposească sub acest gorun... realitatea pare a fi că Mihai și oastea sa au poposit înainte de luptă sub acest gorun păstrat cu pietate de popor. Ziua următoare au mai parcurs vreo 10 km. Tot în direcția nord-sud, au ajuns la Guruslău, au dat luptă și au învins. De aici, ținta a fost Alba-Iulia, scaunul de domnie al Transilvaniei”²¹.

În sprijinul afirmației sale că bătălia a avut loc în localitatea Guruslău de pe Valea Zalăului, Grațian C. Mărcuș aduce atât textul documentului amintit de noi cât și unele toponime ca "Gorunul lui Mihai" sau toponimul "Dealul lui Mihai", situat între localitatea Borla și Guruslău, căruia i se spunea înainte *Dealul Mic*. Poziționarea armatei lui Mihai Viteazul în acest loc îi oferea acestuia o largă perspectivă asupra câmpului de luptă. Tot referitor la locul unde s-a dat bătălia, Grațian C. Mărcuș își repetă punctul de vedere în paginile *Magazinului istoric*, cu articolul *Guruslău: unde și când?*²², în care autorul încearcă o etapizare a evenimentelor petrecute în intervalul de timp 1-19 august 1601, evident accentuând asupra locului și datei. Coroborând informațiile din documentul de la Cluj cu unele toponime ca "Dealul lui Mihai" sau "Gorunul lui Mihai", Grațian C. Mărcuș consideră că traseul urmat de Mihai Viteazul a fost: Moftinul Mic, cele două Supururi (amintite în document), Sărmășag, popasul de la "Gorunul lui Mihai", Bocșa, Borla și Guruslău. În concluzie "Guruslăul luptei lui Mihai Viteazul este localitatea cu acest nume de pe Valea Zalău; cea de pe Valea Someșului nu are nimic comun cu acest eveniment istoric"²³.

Odată lămurită problema locului bătăliei ne vom opri asupra datei acesteia. În opinia lui Grațian C. Mărcuș, data de 3/13 august 1601 nu corespunde realității istorice. Primele semne de întrebare privind această dată și le pune în anul 1967, printr-un articol rămas în manuscris și nepublicat²⁴. Este vorba despre stabilirea calendarului, iulian sau gregorian, după care s-a făcut datarea. Conform datelor existente rezulta că data de 3 august corespunde stilului vechi iar cea de 13 august corespunde stilului nou, adică calendarului gregorian. La stabilirea datei de 3/13 august s-a ajuns în urma unei broșuri, publicată la Bologna de tipograful italian Francesco Gadaldino, intitulată "Aviz despre săngeroasa bătălie întâmplată în Transilvania în ziua de 13 august 1601"²⁵. Deși materialul informativ primit din Transilvania consemna data de 3 august ca dată a bătăliei, tipograful italian nu știa că calendarul gregorian, introdus în 1582 în țările din apusul și centrul Europei, fusese introdus și în Transilvania încă din 1590. Astfel, luând data de 3 august ca stil vechi după calendarul iulian, a mai

²¹ Ibidem

²² Idem, *Guruslău: unde și când?*, în *Magazin Istoric*, București, nr. 4/1973, p. 10

²³ Ibidem

²⁴ D.J.A.N. Sălaj, Fond Colecția personală Grațian C. Mărcuș, Dosar 22

²⁵ Ibidem

adăugat decalajul de 10 zile, valabil în vremea lui Mihai Viteazul între cele două calendare, și a ajuns la data de 13 august 1601 stil nou, data reală, în opinia sa, a bătăliei de la Guruslău.

Punerea la îndoială a acestei datări este determinată de același document, hotărâtor și în acest caz. Documentul de la Cluj este datat 3 august 1601. Cum în cancelaria unui principă catolic nu se folosea calendarul iulian, folosit în acea perioadă doar de către Biserica Ortodoxă, concluzia lui Grațian C. Mărcuș este că data de 3 august înseamnă data de stil nou iar data corectă a bătăliei de la Guruslău ar fi, de aceea, 24 iulie-3 august 1601. În sprijinul afirmației sale Grațian C. Mărcuș mai aduce raportul unui anonim german, document păstrat la Praga, care relatează despre bătălia de la Guruslău. Acesta arată că Báthory a fost învins într-o zi de vineri, la 24 iulie și 3 august după vechiul și noul calendar, între orele 4 și 5 după amiază²⁶. La toate acestea se mai adaugă și faptul că, dacă ar fi să luăm în considerare data de 3/13 august ca dată a bătăliei, intervalul de şase zile timp până în 9/19 august, data asasinării lui Mihai Viteazul, nu i-ar fi permis marelui voievod să parcurgă traseul de la Guruslău la Turda, în condițiile în care a stat în tabăra de la Cluj cinci zile²⁷. În concluzie, spune Grațian C. Mărcuș, data bătăliei este 24 iulie-3 august 1601.

Prima modificare generată de această schimbare de dată este mărirea intervalului de timp între cele două evenimente, de la Guruslău și Turda, de la șase la 16 zile. Acest fapt l-a determinat pe Grațian C. Mărcuș să realizeze o cronologie²⁸ a evenimentelor petrecute în acest interval de timp. Nu vom insista asupra acestei cronologii, cu descrierea pe zile a evenimentelor petrecute, întrucât este bine cunoscută și a fost publicată de nenumărate ori de autorul ei, ba, mai mult, în anul 1976, Grațian C. Mărcuș în colaborare cu Nicolae Edroiu²⁹ completează și definitivează această cronologie. Două aspecte importante rezultă din descrierea pe zile a evenimentelor: - intervalul de timp petrecut de Mihai la Zalău, asupra căruia Grațian C. Mărcuș s-a oprit în mod special și, cel ce-al doilea, redactarea unui număr de șase scrisori de către Mihai Viteazul, dintre care două elaborate chiar la Guruslău iar celelalte patru la Zalău³⁰.

După spusele lui Grațian C. Mărcuș, atenția asupra prezenței lui Mihai Viteazul la Zalău i-a fost atrasă de un pasaj succint al lui Nicolae Iorga: “Mihai întârzie departe, în apus la Zalău”³¹. Studiile și articolele lui Grațian C. Mărcuș referitoare la acest popas al Mihai la Zalău urmăresc, după cum afirmă cercetătorul, câteva aspecte majore: câte zile a stat Mihai Viteazul la Zalău, cu ce scop, unde a fost locul taberei sale și ce a făcut în acest răstimp³²? După cercetările întreprinse de Grațian C. Mărcuș,

²⁶ G.C. Mărcuș, *Datarea bătăliei de la Guruslău*, în *Năzuința*, VII, nr. 883 din 14 mai 1975

²⁷ Idem, *Guruslău "380"*, în *Telegraful român*, Sibiu, nr. 31-32, din 15 aug. 1981, p. 4

²⁸ D.J.A.N. Sălaj, Fond Colecția personală Grațian C. Mărcuș, Dosar 22

²⁹ N. Edroiu, G.C. Mărcuș, *Cronologia bătăliei de la Guruslău*, în *Năzuința*, IX, nr. 941 din 21 iul. 1976

³⁰ G.C. Mărcuș, *Şase scrisori din Sălaj ale lui Mihai Viteazul*, în *A.M.P.*, Zalău, I, 1977, p. 192-195

³¹ N. Iorga, *Istoria Românilor*, București, 1937, vol. V, p. 359

³² G.C. Mărcuș, *Mihai Viteazul la Zalău*, în *Năzuința*, Zalău, V, nr. 259 din 21 iul. 1972, p. 2

Mihai Viteazul ar fi poposit la Zalău patru zile, respectiv în 5, 6, 7 și 8 august, de duminică până miercuri³³. Scopul urmărit de Mihai Viteazul, care are și o explicație logică, era acela de refacere a armatei sale, puternic afectată după bătălia și victoria de la Guruslău.

După studierea unui număr mare de toponime referitoare la Mihai Viteazul și studierea în teren a acestora, Grățian C. Mărcuș a stabilit că tabara lui Mihai a fost așezată în partea nordică a orașului, la poalele dealului Malu Mare, pe ambele părți ale pârâului Valea Zalăului, peste care era un pod construit din porunca domnitorului, în locul celui dărămat de fugarii oastei nimicite a lui Sigismund. Acest pod a devenit în timp cunoscut ca "Podul lui Mihai" și se adaugă la celelalte toponime păstrate de sălăjeni în amintirea celui care a fost primul unificator de țară.

În intervalul de timp din 5 până în 8 august, Mihai a desfășurat activități de natură militară și administrativă³⁴, scutindu-i pe locuitorii orașului Zalău de plata unui tribut bănesc iar orașul a fost ferit de foc, ceea ce nu se poate spune și despre orașul Turda, care a fost incendiat. "Drept aceea e probabil că toți locuitorii ... își vor fi manifestat dragostea și supunerea punând la cale o intrare triumfală în oraș și un ospăț domnesc..."³⁵. Așadar, scurtul periplu al lui Mihai Viteazul prin Zalău și-a pus amprenta asupra locuitorilor orașului într-un mod pozitiv.

Printre preocupările istoriografice ale lui Grățian C. Mărcuș, chiar dacă nu fac obiectul unor studii sau articole expuse pe aceste teme, se regăsesc pasaje, comentarii sau interpretări vizând semnificația reală a unor evenimente petrecute în ultimele zile ale domniei lui Mihai, referindu-ne aici la episodul petrecut imediat după bătălia de la Guruslău - urmărirea lui Sigismund Báthory și a oastei sale - și gestul ridicării steagului de către Mihai în cetatea Clujului, la bastionul croitorilor. În opinia lui Grățian C. Mărcuș, urmărirea inamicului a fost făcută de către Mihai Viteazul cu o parte din ostașii săi, și nu de generalul Basta, afirmație bazată pe un "Avisi" venetian care consemna: "Báthory se salvă prin fugă urmărit de valah"³⁶ și confirmată oarecum în teren de existența toponimului "Podul lui Mihai", despre care am mai amintit. Cercetările întreprinse de Grățian C. Mărcuș referitoare la primul aspect menționat de noi mai sus, îl duc la concluzia că relatările cronicarului sas Johann Oltard, conform căruia Sigismund s-ar fi refugiat spre Tășnad, sunt eronate³⁷. Varianta refugierii la Tășnad a lui Sigismund Báthory pare lipsită de logică și este neconvincătoare dacă luăm în calcul că pentru a ajunge la Tășnad, Sigismund ar fi trebuit să facă cale întoarsă și să străpungă de unul singur tabăra învingătorilor, confruntându-se la fiecare

³³ Idem, Tabăra din Zalău a lui Mihai Viteazul, în *Năzuința*, Zalău, VII, nr. 740 din 20 ian. 1974

³⁴ Ibidem

³⁵ Ibidem

³⁶ A. Veress, *Documente privind istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, București, 1933, vol. VI, p. 436-437

³⁷ G.C. Mărcuș, *Date noi cu privire la unele evenimente din ultimele zile ale domniei lui Mihai Viteazul*, în A.I.I.A.. Cluj Napoca, XIV, 1971, p. 50-51

pas cu primejdii. Grațian C. Mărcuș consideră că Sigismund s-a îndreptat spre Zalău³⁸ - oraș situat la 12 km. de Guruslău, de aici acesta îndreptându-se spre Dej, singurul său popas înainte de ajunge în Moldova - și nu spre Tășnad, aşa cum susține cronicarul Sas. Gestul lui Mihai Viteazul din cetatea Clujului, ridicarea steagului domnesc la bastionul croitorilor cu ocazia comemorării lui Baba Novac, marchează, în viziunea lui Grațian C. Mărcuș un moment foarte important, care viza atât evoluția ulterioară a relațiilor dintre domnitor și generalul Basta cât și speranța unui nou început privind viitorul comun al celor trei Țări Române³⁹.

În finalul studiului nostru am dorit să semnalăm încă două articole ale lui Grațian C. Mărcuș, și anume "Semnificația europeană a victoriei de la Guruslău"⁴⁰, scris în colaborare cu Grigore Pop și "Despre sfârșitul lui Mihai Viteazul în cronicile lui Gheorghe Șincai și Pethő Gergely"⁴¹, scris în colaborare cu Doru E. Goron. Cele două studii au fost realizate în ultima perioadă a vieții sale și reprezintă finalizarea emblematică a impresionantei sale opere publicistice consacrată lui Mihai Viteazul.

Lista lucrărilor lui Grațian C. Mărcuș referitoare la Mihai Viteazul

1. *Care Guruslău?*, în *Lumea*, București, nr. 30 din 21 iulie 1966
2. *O precizare istorică*, în *Contemporanul*, nr. 32 din 12 august 1966
3. *Ghidul turistic și adevarul istoric*, în *Lumea*, București, nr. 39 din 21 septembrie 1967
4. *Itinerarii turistice. Gorunul lui Mihai*, în *Năzuința*, Zalău, II, nr. 79 din 19 iulie 1969
5. *Itinerarii turistice. Dealul lui Mihai*, în *Năzuința*, Zalău, II, nr. 88 din 13 septembrie 1969
6. *Itinerarii turistice. Guruslău*, în *Năzuința*, Zalău, II, nr. 90 din 27 septembrie 1969
7. *Gorunul lui Mihai*, în *Silvania*, supliment al ziarului *Năzuința*, Zalău, mai 1971, p. 20
8. *Date noi cu privire la unele evenimente din ultimele zile ale domniei lui Mihai Viteazul*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, Cluj, vol. XIV/1971, p. 45-53
9. *Mihai Viteazul la Zalău*, în *Năzuința*, Zalău, V, nr. 259 din 2 iulie 1972
10. *Guruslău: unde și când?*, în *Magazin istoric*, București, nr. 4/1973, p. 10
11. *Locuri istorice din Sălaj amintind de Mihai Viteazul*, în *Școala sălăjeană*, Zalău, I, nr. 1/1973, p. 37-38
12. *Tabăra din Zalău a lui Mihai Viteazul*, în *Năzuința*, Zalău, VII, nr. 740 din 20 ianuarie 1974
13. *Mihály vajda Zilahnál (Mihai Vodă la Zalău)*, în *A hét*, București, 10 ianuarie 1975
14. *Opinii*, în *România liberă*, București, 28 ianuarie 1975

³⁸ Ibidem

³⁹ Ibidem

⁴⁰ G.C. Mărcuș, Grigore Pop, *Semnificația europeană a victoriei de la Guruslău*, în *Mihai Viteazul și Sălajul. Guruslău 375*, Zalău, 1976, p. 225-232

⁴¹ G.C. Mărcuș, Doru E. Goron, *Despre sfârșitul lui Mihai Viteazul în cronicile lui Gheorghe Șincai și Pethő Gergely*, în *A..M.P.*, Zalău, IV, 1980, p. 431-434

15. *Zăluanii la Mihai Viteazul*, în *Năzuința*, Zalău, VIII, nr. 868 din 29 ianuarie 1975
16. *Mihai Vodă, domn viteaz și generos*, în *Năzuința*, Zalău, VIII, nr. 876 din 26 martie 1975
17. *De ce s-a dat bătălia chiar la Guruslău?*, în *Năzuința*, VIII, nr. 880 din 23 aprilie 1975
18. *Datarea bătăliei de la Guruslău*, în *Năzuința*, Zalău, VIII, nr. 883 din 14 mai 1975
19. *Ultimele scrisori al lui Mihai Viteazul*, în *Năzuința*, Zalău, VIII, nr. 885 din 28 mai 1975
20. *Podul lui Mihai Viteazul - la Zalău*, în *Zalăul pe treptele istoriei*, Zalău, 1975, p. 20-25
21. *Itinerarul lui Mihai Vitezul*, în *Scânteia*, București, 11 mai 1976
22. *Cronologia bătăliei de la Guruslău*, în *Năzuința*, Zalău, IX, nr. 945 din 21 iulie 1976 (articol scris în colaborare cu Nicolae Edroiu)
23. *Mihai Vitezul 1601. Cronologie*, în *Mihai Viteazul și Sălajul. Guruslău 375*, Zalău, 1976, p. 131-137 (articol scris în colaborare cu Nicolae Edroiu)
24. *Semnificația europeană a victoriei de la Guruslău*, în *Mihai Viteazul și Sălajul. Guruslău 375*, Zalău, 1976, p. 225-232 (articol scris în colaborare cu Grigore Pop)
25. *Mihai Viteazul la Guruslău*, în *Silvania*, supliment al ziarului *Năzuința*, Zalău, mai 1977
26. *Mihály vajda és a székelyek (Mihai Vodă și secuii)*, în *A hét*, București, nr. 30 din 29 iulie 1977
27. *Șase scrisori din Sălaj ale lui Mihai Viteazul*, în *Acta MP*, Zalău, I/1977, p.197-200
28. *Încă un toponomic privind bătălia de la Guruslău*, în *Acta MP*, Zalău/I, 1977, p. 192-195.
29. *Cronică despre Mihai Viteazul*, în *A hét*, București, nr. 32 din 10 august 1979
30. *Notă*, în *România liberă*, București, 11 august 1980
31. *Despre sfârșitul lui Mihai Viteazul în cronicile lui Gheorghe Șincai și Pethö Gergely*, în *Acta MP*, Zalău, IV/1980, p. 431-434 (articol scris împreună cu Doru E. Goron)
32. *Locuri și monumente din Sălaj privind pe Mihai Viteazul*, în *Trepte vechi și noi în istoricul Eparhiei Oradiei*, Oradea, 1980, p. 71
33. *Guruslău "380"*, în *Telegraful român*, Sibiu, nr. 31-32 din 15 august 1981
34. *Semnificația bătăliei de la Guruslău*, în *Porolissum 82*, foaie volantă a Inspectoratului Școlar al județului Sălaj, Zalău, I, 1982
35. *Epopeea unirii lui Mihai Viteazul*, în *Telegraful român*, Sibiu, nr. 41-42 din 1 noiembrie 1982.

**EINE HISTORIOGRAPH VON SALASCH IHN MIHAI VITEAZUL:
GRATIAN C. MARCUS
(ZUSAMMENFASSUNG)**

Die erste diesem Aufsatz ist widmen sein Leben und Tätigkeit Gratian C. Marcus einer der repräsentativisten Intellektuelle von Salasch, leidenschaftlich Forscher der Geschite diesem Orten sind welcher, immer, er hatte redlich bemülen in Wert kulturarbeit Erbschaft stellen von Salasch.

Gratian C. Marcus war, aber, mit Unterschied, ein grosse Historiograph dem ersten Vereinigen auf Land Mihai Viteazul. Damit, die zweite Aufsatz ist widmen der Beitrag welcher Gratian C. Marcus sammeln an kennen dem Ereignis am Ende grosse Herrschaft Wojewode begleiten.

Die Verfaser versuchte besonders betonen dermassen verfolgen Gegenstand von Gratian C. Marcus wieviel und Zielmodul in welcher sie hatten erledigen. Die Aufsatz beenden mit eine Liste, sehr beeinflussend, alle Aufsatzen, bezüglich Mihai Viteazul ihn Gratian C. Marcus.